

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen bij het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van de Duitse bunkers 'Südabschnitt' uit de Eerste Wereldoorlog bij Fort Breendonk in Willebroek (Tisselt)

Provincie: Antwerpen

Gemeente: Willebroek, 5de afdeling, sectie D

Objectnummer: 4.01/12040/133.1

Dossiernummer: 4.001/12040/101.1

Omschrijving:

Duitse bunkers 'Südabschnitt' uit de Eerste Wereldoorlog bij Fort Breendonk,
Brandstraat zonder nummer

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel, 25 OKT. 2019

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS

1. Adviezen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 24 mei 2018.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 24 mei 2018.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 24 mei 2018.

Het departement Landbouw en Visserij bracht op 20 juni 2018 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Willebroek

Het advies werd gevraagd op 24 mei 2018.

Gemeente Willebroek

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht geen advies uit over deze bescherming. In uitvoering van artikel 6.1.3. van het Onroerenderfgoeddecreet is het advies gunstig.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 24 mei 2018.

De VCOE bracht op 5 juli 2018 een voorwaardelijk gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

In dit document worden enkel de aspecten uit het advies behandeld, die betrekking hebben op onderhavig dossier.

2. Inleiding

De commissie merkt op dat de thematisch-geografische samenhang van voorliggend beschermingspakket niet in de individuele beschermingsdossiers wordt geduid. De commissie vraagt daarom in elk inhoudelijk dossier aan te geven dat het kadert in het thematisch beschermingspakket 'Duitse bunkers Südabschnitt uit de Eerste Wereldoorlog' en expliciet te verwijzen naar de bijhorende criterionota.

Zoals de commissie vraagt, zal in elk individueel beschermingsdossier aangegeven worden dat het dossier kadert in het thematisch beschermingspakket 'Duits bunkers 'Südabschnitt' uit de Eerste Wereldoorlog' en zal hierbij expliciet verwezen worden naar de bijhorende criterionota.

4. Artikel 2

De commissie merkt op dat voor de meeste bunkergehelen slechts drie à vier criteria worden benoemd.

In de criterionota worden inderdaad de erfgoedwaarden en de criteria besproken, die mogelijk een rol kunnen spelen bij een selectie. In de eerste plaats worden de erfgoedwaarden van de bunkers geëvalueerd. De criteria vormen hierbij een bijkomende toetsing. De opgesomde criteria zijn generieke criteria, die bij alle bunkers, ook van andere stellingen, doorslaggevend kunnen zijn. Dit betekent niet dat ze allemaal aangewend dienen te worden. Aan de hand van een combinatie van erfgoedwaarden en selectiecriteria worden waardevolle sites geselecteerd. In de desbetreffende dossiers worden inderdaad slechts die criteria aangehaald, die bij de selectie van doorslaggevend belang waren.

De commissie vraagt in het bijzonder aandacht voor de huidige contextuele criteria zoals zichtbaarheid, bereikbaarheid en toegankelijkheid, huidig gebruik, de eventuele mogelijkheid tot duiding, ontsluiting of herbestemming en vraagt om dit criterium in elk dossier expliciet af te toetsen.

Dit zou echter verkeerdelijk de indruk kunnen wekken dat de zichtbaarheid, bereikbaarheid of toegankelijkheid, het huidig gebruik, de eventuele mogelijkheid tot duiding, ontsluiting of herbestemming steeds een rol spelen. Dit is niet zo. Bunkers worden niet louter beschermd omwille van dergelijke huidige contextuele criteria. Een bescherming van een bunker betekent niet automatisch dat deze geduid, ontsloten of herbestemd dient te worden. Deze selectiecriteria kunnen enkel eventueel doorslag geven bij evenwaardige bunkersites.

5. Artikel 3

De commissie wijst er op dat een aantal generieke beheersdoelstellingen toch niet op alle dossiers van toepassing lijken en verwijst hierbij naar de afwezigheid bij de beschrijving van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen van bewaarde houten onderdelen.

Bij onderhavig dossier mag duidelijk blijken dat de bunkers niet aan de binnenzijde konden geïnspecteerd worden. Bijgevolg kan bij de beheersdoelstellingen best rekening gehouden worden met de eventuele aanwezigheid van houten onderdelen, omdat houten elementen wel vaak nog aanwezig blijken te zijn bij bunkers van de 'Südabschnitt' die wel geïnspecteerd konden worden.

De commissie vraagt ook de beheersdoelstelling in verband met waterinsijpeling te schrappen daar waar een expliciete vermelding van problemen in verband met waterinsijpeling ontbreekt. Bij een aantal bunkers werd er inderdaad geen waterinsijpeling vastgesteld, maar dit betekent niet dat dit geen probleem zou kunnen vormen, omdat niet alle bunkers grondig geïnspecteerd konden worden. Bovendien kan, wat nu geen probleem vormt, wel in de toekomst problematisch worden.

De commissie merkt op dat er nergens doelstellingen worden geformuleerd inzake de mogelijkheden tot ontsluiting en/of duiding.

Doelstellingen inzake de mogelijkheden voor ontsluiting en/of duiding staan inderdaad niet beschreven, omdat dit ook niet het doel is van een beschermingsdossier. Een

beschermingsdossier dient de instandhouding en eventuele opwaardering van de aanwezige erfgoedwaarden, erfgoedkenmerken en erfgoedelementen voor ogen te hebben. Een beschermingsdossier hoeft echter geen uitspraken te doen over de eventuele ontsluiting van erfgoed. Een publieke ontsluiting van een beschermd monument is immers geen vereiste.

De commissie vraagt een verdere verduidelijking van de beheersdoelstelling inzake de dichtgemetselde openingen. De commissie merkt op dat deze muuropeningen niet dienen geopend te worden in functie van een eventuele openstelling van de site, zoals beschreven in de beheersdoelstellingen maar vraagt of dit zou kunnen in functie van de verbetering van de vochthuishouding, de verluchting in de bunkers en/of in functie van de geschiktheid als vleermuizenschuilplaats.

Dit betreft muuropeningen die tijdens de Tweede Wereldoorlog, op bevel van de Duitse bezetter, werden dichtgemetseld. Dit metselwerk vormt bijgevolg een erfgoedelement en wordt als dusdanig beschreven. De beheersdoelstellingen beogen het maximale behoud van de aanwezige erfgoedkenmerken en -elementen, dus ook van dit metselwerk uit de Tweede Wereldoorlog. Er dient opgemerkt te worden dat ook om andere, dan de opgesomde redenen een dergelijke vraag naar een (gedeeltelijke) opening van de dichtgemetselde muuropeningen zou gesteld kunnen worden. De afweging of een (beperkte) heropening van de dichtgemetselde muuropeningen de erfgoedwaarden aantast, kan best gemaakt worden op het moment dat een dergelijke beheersvraag zich stelt.

De commissie vraagt in hoeverre voorafgaand archeologisch onderzoek kan worden opgelegd bij beschermde monumenten.

Indien de (vermoede) ondergrondse resten rechtstreeks verband hebben met de erfgoedwaarden, is er een rechtsgrond om archeologisch onderzoek te verplichten in het kader van een toelating voor handelingen aan het beschermde goed. Dit rechtstreeks verband is bij deze site expliciet aanwezig, daar bij deze site nominatief ook een archeologische waarde is opgenomen in het beschermingsbesluit. Ook bij de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen, onder art.2. §2 van het ministerieel besluit, wordt expliciet gewezen op het archeologisch onderzoekspotentieel.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier. Het inhoudelijk dossier werd als volgt aangepast:

Onder "1. Beschrijvend gedeelte" zal bij wijze van inleiding volgende alinea worden toegevoegd:

"Dit beschermingsdossier maakt deel uit van het thematisch beschermingspakket 'Duitse bunkers 'Südabschnitt' uit de Eerste Wereldoorlog', dat op zijn beurt kadert in de reeks beschermingsdossiers van het erfgoed van beide wereldoorlogen in Vlaanderen. De 'Südabschnitt' is één van de bunkerstellingen van de 'Stellung Antwerpen' die onderzocht wordt op erfgoedwaarden. Meer duiding over het beschermingspakket is terug te vinden in het document Bijlage 5.4. Criterianota. Bunkers van de Stellung Antwerpen en de Turnhoutkanalstellung (Eerste Wereldoorlog)."

1.4. Bijkomende opmerking

Op basis van een plaatsbezoek op 19 september 2018 is de selectie van de beschermingswaardige sites van de 'Südabschnitt' aangepast. Bijgevolg zijn er in de criterianota (bijlage 4 bij het inhoudelijk dossier) wijzigingen aangebracht aan het hoofdstuk 5. Selectie beschermingspakket Südabschnitt.

1.5. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen en opmerkingen hebben invloed op het inhoudelijk dossier en de criterionota.

Het inhoudelijk dossier werd als volgt aangepast:

In het inhoudelijk dossier, onder "1. Beschrijvend gedeelte" zal bij wijze van inleiding volgende alinea worden toegevoegd:

"Dit beschermingsdossier maakt deel uit van het thematisch beschermingspakket 'Duitse bunkers 'Südabschnitt' uit de Eerste Wereldoorlog', dat op zijn beurt kadert in de reeks beschermingsdossiers van het erfgoed van beide wereldoorlogen in Vlaanderen. De 'Südabschnitt' is één van de bunkerstellingen van de 'Stellung Antwerpen' die onderzocht wordt op erfgoedwaarden. Meer duiding over het beschermingspakket is terug te vinden in het document Bijlage 5.4. Criterionota. Bunkers van de Stellung Antwerpen en de Turnhoutkanalstellung (Eerste Wereldoorlog)."

In de criterionota (bijlage 4 bij het inhoudelijk dossier) is het hoofdstuk 5. Selectie beschermingspakket Südabschnitt aangepast.

